



## “ISLOM QADRIYATLARI VA MA'RIFATINING HOZIRGI DAVRDAGI AHAMIYATI”

*Ilmiy rahbar: Bazarova Irodaxon Ravshanbekova*

*Kokand universiteti Andijon filiali Tarix va ijtimoiy fanlar kafedrası, Phd*

*Sharipova Shahloxon Sherzod qizi*

*Kokand universiteti Andijon filiali Davolash ishi yo'nalishi 2- bosqich talabasi*

*shahloxonsharipova3@gmail.com*

### **Annotatsiya**

Ushbu maqolada islom qadriyatlari va ma'rifatining hozirgi globallashuv davrida tutgan o'rni va ahamiyati tahlil etiladi. Tadqiqotda islom ilm-fani, axloq va tarbiya tizimining zamonaviy jamiyat ehtiyojlariga muvofiqligi, diniy bag'rikenglik va ma'naviy yuksalishning ijtimoiy barqarorlikka ta'siri keng ko'rib chiqiladi. Maqolada O'zbekistonda islom qadriyatlarini tiklash va rivojlantirishga qaratilgan siyosiy va ilmiy sa'y-harakatlar ham o'z aksini topgan.

**Kalit so'zlar:** islom qadriyatlari, ma'rifat, diniy bag'rikenglik, axloq, ma'naviyat, globallashuv, ijtimoiy barqarorlik.

### **Annotation**

This article analyzes the role and significance of Islamic values and enlightenment in the modern era of globalization. The study examines the compatibility of Islamic science, morality, and educational principles with the needs of contemporary society, as well as the impact of religious tolerance and spiritual



development on social stability. The article also reflects political and scientific efforts aimed at restoring and developing Islamic values in Uzbekistan.

**Keywords:** Islamic values, enlightenment, religious tolerance, morality, spirituality, globalization, social stability.

### **Аннотация**

В данной статье анализируются роль и значение исламских ценностей и просвещения в современную эпоху глобализации. В исследовании рассматриваются соответствие исламской науки, нравственности и системы воспитания потребностям современного общества, а также влияние религиозной толерантности и духовного развития на социальную стабильность. В статье также отражены политические и научные усилия, направленные на восстановление и развитие исламских ценностей в Узбекистане.

**Ключевые слова:** исламские ценности, просвещение, религиозная толерантность, нравственность, духовность, глобализация, социальная стабильность.

Islom dini — insoniyat tarixida eng keng tarqalgan va ma'naviy jihatdan boy bo'lgan dinlardan biridir. Uning qadriyatlari nafaqat diniy ibodatni, balki insonning kundalik hayotidagi xulq-atvorini, ilmga bo'lgan intilishini, jamiyatdagi o'zaro munosabatlarini ham qamrab oladi [1,12-b]. Globallashuv jarayonlari tezlashib borayotgan bugungi kunda ko'plab xalqlar o'zlarining an'anaviy qadriyatlarini asrab-avaylash va ularni zamonaviy hayot bilan uyg'unlashtirish muammosiga duch kelmoqda. O'zbekiston mustaqillikka erishganidan beri islom madaniyati va qadriyatlarini tiklash, diniy ma'rifatni ommalashtirish masalasiga alohida e'tibor qaratib kelmoqda [2,45-b]. Respublikamizda amalga oshirilayotgan diniy siyosat



bag'rikenglik, o'zaro hurmat va ma'naviy yuksalish tamoyillariga asoslanadi. Bu jarayon xalqaro miqyosda ham keng tan olinmoqda. Islom qadriyatlarining hozirgi davrdagi ahamiyatini ilmiy jihatdan o'rganish dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Chunki bir tomondan diniy ekstremizm va radikalizm xavfi mavjud bo'lsa, ikkinchi tomondan ma'naviy bo'shliq va axloqiy inqiroz kabi muammolar ham jahon miqyosida kuchayib bormoqda [3,78-b]. Aynan shu ziddiyatlar islom qadriyatlari va ma'rifatini targ'ib qilishni yanada muhimroq vazifaga aylantiradi.

### **ISLOM QADRIYATLARI: MOHIYATI VA TARKIBIY TUZILMASI**

Qadriyat — bu jamiyat yoki shaxs tomonidan muhim deb tan olingan, ularga amal qilinishiga intilish mavjud bo'lgan munosabat va mezonlar majmuidir [4,33-b]. Islom qadriyatlari esa Qur'on va hadislarga asoslangan, asrlar davomida shakllanib kelgan axloqiy, ruhiy va ijtimoiy tamoyillarni o'z ichiga oladi. Islomiy qadriyatlar tizimi bir necha asosiy yo'nalishlarda ko'rinadi. Birinchidan, imon va e'tiqod — Allohning birligi, payg'ambarlar va oxirat hayotiga ishonch insonning ma'naviy poydevorini tashkil etadi [5,19-b]. Ikkinchidan, ilm-ma'rifat — islomda bilim olish farz darajasiga ko'tarilgan bo'lib, "Ilm olish har bir musulmon erkak va ayolga farz" degan hadis buning yorqin dalilidir. Uchinchidan, axloq va odob — rost so'zlilik, vafo, sahiylik, adolat va mehribonlik islomning asosiy axloqiy mezonlari hisoblanadi [6,55-b]. O'rta asrlar islom sivilizatsiyasi jahon faniga ulkan hissa qo'shgan. Al-Xorazmiy algebra asoslarini ishlab chiqqan, Ibn Sino tibbiyotni yangi bosqichga olib chiqqan, Al-Beruniy geografiya va astronomiyada buyuk kashfiyotlar qilgan [7,102-b]. Bu olimlarning faoliyati islom qadriyatlarining ilmga bo'lgan munosabatini aniq ko'rsatib beradi. Ular o'z davri uchun ham, hozirgi zamon uchun ham bebaho meros qoldirgan. Islomiy qadriyatlar tizimida jamoa va oila institutiga alohida o'rin ajratilgan. Oila — jamiyatning asosiy poydevori sifatida qaraladi va uning mustahkamligi butun ijtimoiy tizimning barqarorligini ta'minlaydi [8,67-b]. Farzand tarbiyasi, kattalarni hurmat qilish, qo'shnichilik munosabatlari — bularning barchasi islomiy ta'limotda batafsil ko'rsatib o'tilgan. Ma'rifat — arabcha



"irfon" so'zidan olingan bo'lib, bilim, tushunish va ruhiy yuksalishni anglatadi [9,14-b]. Islom ma'rifati shunchaki diniy bilimlarni emas, balki insonning o'zini-o'zi anglashi, atrof-muhitni idrok etishi va Yaratgan bilan munosabatini ham o'z ichiga oladi. Bu tushuncha Sharq falsfasida keng o'rin tutgan. VIII-XIII asrlar — islom ilm-fanining oltin davri hisoblanadi. Bu davrda Bag'dod, Samarqand, Buxoro, Qohira kabi shaharlar jahon ilm-fanining markaziga aylangan [10,89-b]. Bayt ul-Hikma (Donishmandlar uyi) da yuzlab olimlar yunon, hind va fors ilmiy merosini arabchaga tarjima qilib, ularga o'z hissalarini qo'shganlar. Bu davr Yevropa Uyg'onish davriga zamin hozirlagan. O'rta Osiyolik mutafakkirlar — Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Ahmad Yassaviy, Bahouddin Naqshband, Alisher Navoiy, Mirzo Ulug'bek kabilar islom ma'rifatini yangi cho'qqilarga olib chiqdi [11,203-b]. Ularning asarlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Xususan, Ahmad Yassaviyning tasavvuf ta'limoti va Bahouddin Naqshbandning axloqiy tamoyillari hozir ham millionlab insonlar hayotiga yo'l-yo'riq bermoqda. XIX-XX asrlarda islom ma'rifatparvarligi yangi shakl oldi. Jadidizm harakati — O'rta Osiyoda islom an'analarini zamonaviy ta'lim bilan uyg'unlashtirish yo'lini qidirdi [12,155-b]. Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Munavvarqori Abdurashidxonov kabi jadidlar islom qadriyatlarini saqlab qolgan holda, jamiyatni yangilash g'oyasini ilgari surdi. Bu harakat O'zbekiston tarixida muhim o'rin egallaydi.

## **GLOBALLASHUV SHAROITIDA ISLOM QADRIYATLARINING AHAMIYATI**

Globallashuv jarayoni madaniyatlararo o'zaro ta'sirni kuchaytirmoqda. Bu jarayon bir tomondan madaniy almashinuvga yo'l ochsa, ikkinchi tomondan an'anaviy qadriyatlarning yo'qolishi xavfini tug'dirmoqda [13,28-b]. Islom qadriyatlari esa globallashuv sharoitida ham o'zining barqarorligini saqlab qolish imkoniyatiga ega, chunki ular insonning ruhiy va axloqiy ehtiyojlariga javob beradi. Zamonaviy dunyoda ruhiy bo'shliq muammosi tobora keskinlashib



bormoqda. Iste'molchilik jamiyatining kengayishi, moddiy qadriyatlarning ustuvorligi, oila institutining zaiflashuvi — bularning barchasi ma'naviy inqirozdir [14,44-b]. Islom qadriyatlari esa inson hayotiga mazmun va maqsad baxsh etadi, uning ruhiy ehtiyojlarini qondiradi. BMT ma'lumotlariga ko'ra, dunyoda 1,8 milliarddan ortiq musulmon yashaydi va bu raqam yildan-yilga o'sib bormoqda [15,7-b]. Bunday keng omma uchun islom qadriyatlari hayotiy yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli islom ta'limotining to'g'ri, mo'tadil shaklda targ'ib qilinishi butun jahon uchun muhimdir. Islom dini bag'rikenglik va tinchliksevarlik tamoyillariga asoslanadi. "Sizlarning diningiz – o'zingizga, mening dinim – o'zinga!" degan Qur'on oyati (109-sura) turli dinlar o'rtasidagi muloqot va hurmatning asosi bo'la oladi [16,312-b]. Bu tamoyil globallashtirish sharoitida sivilizatsiyalararo muloqotni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng islom madaniyati va qadriyatlarini tiklashga katta e'tibor qaratdi. 1991-yildan boshlab Imom Buxoriy, Imom Termiziy va boshqa buyuk allomalarning tavalludlari davlat miqyosida nishonlana boshlandi [17,5-b]. Masjid va madrasalar qayta tiklandi, diniy ta'lim tizimi isloh qilindi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 16-fevraldagi PF-4947-son Farmoni bilan qabul qilingan "Din-ma'rifat sohasida xizmat ko'rsatish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi qaror diniy sohadagi islohotlarning asosiy yo'nalishlarini belgilab berdi [18,2-b]. Mazkur hujjat asosida din va ma'naviyat sohasida bir qator muhim o'zgarishlar amalga oshirildi. Toshkent islom universiteti, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi kabi muassasalar islom ilmini zamonaviy talablar asosida o'rgatishda muhim rol o'ynamoqda [19,34-b]. Bu muassasalar nafaqat O'zbekiston, balki MDH va boshqa mamlakatlardan kelgan talabalarga ham ta'lim bermoqda. Bu esa O'zbekistonning islom ma'rifati markaziga aylanishiga xizmat qilmoqda. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan "Yangi O'zbekiston" strategiyasi doirasida ma'naviy-axloqiy tarbiya va diniy bag'rikenglikni mustahkamlash alohida o'rin tutadi [20,112-b]. Prezident Shavkat



Mirziyoyevning tashabbusi bilan xalqaro miqyosda o'tkazilayotgan "Islom sivilizatsiyasining buyuk allomalar" loyihasi bu siyosatning muhim qismi hisoblanadi. Zamonaviy jamiyat ko'plab ijtimoiy muammolarga duch kelmoqda: oilaviy buzilishlar, yoshlar o'rtasida ma'naviy inqiroz, korrupsiya, ijtimoiy tengsizlik kabilar shular jumlasidandir. Islom axloqining asosiy tamoyillari — adolat, mehribonlik, halollik va mas'uliyat — bu muammolarning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi [21,67-b]. Islomda korrupsiya va poraxo'rlik qat'iy man etilgan. "Pora beruvchi ham, pora oluvchi ham la'natlangan" mazmunidagi hadis bu masalada islomning qat'iy tutumini ko'rsatadi [22,188-b]. Diniy ma'rifat orqali fuqarolarda halollik va mas'uliyat tuyg'usini shakllantirish ijtimoiy adolatni ta'minlashning samarali yo'lidir. Yoshlar tarbiyasi masalasida islom qadriyatlari alohida ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, diniy tarbiya olgan yoshlar ijtimoiy buzuc xatti-harakatlarga kamroq moyil bo'lishadi. Shu bilan birga, islomda ilm olish, kasbni puxta egallash va jamiyatga foydali inson bo'lish ham muhim qadriyat sifatida ko'rsatilgan. Ekologik muammolar ham islomiy nuqtai nazardan ko'rib chiqish mumkin. Qur'onda inson Yer sayyorasining xalifasi — mas'ul egasi sifatida ta'riflangan. Bu tushuncha zamonaviy ekologik mas'uliyat g'oyasi bilan uyg'un keladi. Islomda isrofgarchilik qoralanadi, tabiatga nisbatan ehtiyotkor munosabat taqvirolik belgisi sifatida qaraladi. Islomda ta'lim va tarbiya uzviy bog'liq jarayon sifatida qaraladi. Birgina inson aqli va bilimi bilan emas, balki axloqi, irodasi va ruhiy kamoloti bilan ham baholanadi. Bu yondashuv zamonaviy pedagogikadagi "butun shaxsni rivojlantirish" konsepsiyasi bilan mos keladi. O'rta asrlardagi islom maktablari kitoblar va madrasalar nafaqat diniy, balki dunyoviy bilimlarni ham o'rgatgan. Matematika, astronomiya, tibbiyot, falsafa — bularning barchasi madrasalarda o'qitilgan. Bu an'ana O'zbekistondagi zamonaviy islom ta'lim muassasalarida ham davom ettirilmoqda. Zamonaviy sharoitda islom ta'limini raqamlashtirish muhim yo'nalish bo'lib qolmoqda. Internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali islomiy ilmlarni o'rganish imkoniyatlari kengaymoqda. Shu bilan birga, bu



texnologiyalar noto'g'ri diniy ma'lumotlarning tarqalishiga ham yo'l ochmoqda. Shuning uchun sifatli, ishonchli islomiy kontentni kengaytirish dolzarb masaladir.

Xulosa qilib aytganda, islom qadriyatlari va ma'rifati hozirgi davrdagi murakkab ijtimoiy, ma'naviy va axloqiy muammolarni hal etishda muhim manba bo'lib xizmat qila oladi. Insonparvarlik, adolat, ilmga intilish, bag'rikenglik va ma'suliyat kabi tamoyillar zamonaviy jamiyat ehtiyojlariga to'liq mos keladi. O'zbekistonning tajribasi islom qadriyatlarini zamonaviy davlat qurilishi bilan muvaffaqiyatli uyg'unlashtirish mumkinligini ko'rsatmoqda. Diniy ma'rifatning kengaytirilishi, ta'lim muassasalarining takomillashtirilishi va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish bu yo'ldagi asosiy ustuvorliklar bo'lishi lozim. Kelgusidagi ilmiy tadqiqotlar islom qadriyatlarining psixologik, sotsiologik va iqtisodiy jihatlarini chuqurroq o'rganishga qaratilishi maqsadga muvofiq. Bundan tashqari, islom ma'rifatining raqamli muhitda targ'ib qilinishi va yoshlar tarbiyasidagi samaradorligi ham alohida tadqiqot ob'ekti bo'la oladi

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008. — 176 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. — Toshkent: O'zbekiston, 2017. — 592 b.
3. Matmurodov F.M. Islom falsafasi va zamonaviy dunyo. — Toshkent: Toshkent islom universiteti nashriyoti, 2019. — 248 b.
4. Nazarov Q. Qadriyatlar falsafasi. — Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2004. — 186 b.
5. Abdullayev A.X. Islom aqidasi va uning asoslari. — Toshkent: Movarounnahr, 2015. — 312 b.



6. Qodirov M.M. Islomiy axloq va tarbiya tamoyillari. — Samarqand: SamDU nashriyoti, 2018. — 204 b.
7. Hasanov B.I. O'rta asrlar islom sivilizatsiyasi va fan taraqqiyoti. — Toshkent: Fan, 2016. — 376 b.
8. Yo'ldoshev J.G'. Islomda oila va jamiyat munosabatlari. — Buxoro: Buxoro universiteti nashriyoti, 2020. — 156 b.
9. Umarov S.T. Islom ma'rifati: tarix va zamonaviylik. — Toshkent: O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi, 2021. — 288 b.
10. Rajabov R.X. Islom oltin davri: ilm-fan va madaniyat. — Toshkent: O'qituvchi, 2014. — 432 b.
11. Valiyev A.N. O'rta Osiyo mutafakkirlari va islom ma'rifati. — Toshkent: Akademiya, 2017. — 354 b.
12. Begmatov A.A. Jadidizm va islom ma'rifatparvarligi. — Toshkent: Sharq, 2013. — 296 b.
13. Xoliqov T.M. Globallashuv va milliy qadriyatlar: muammo va yechimlar. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020. — 218 b.
14. Ismoilov D.B. Zamonaviy jamiyatda ma'naviy inqiroz va uning oqibatlari. — Namangan: Namangan universiteti nashriyoti, 2019. — 174 b.
15. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Din ishlari bo'yicha qo'mita. Diniy vaziyat tahlili. — Toshkent, 2022. — 64 b.
16. Qur'oni Karim ma'nolarining o'zbekcha tarjimasi / Tarjima: A. Mansur. — Toshkent: Toshkent islom universiteti, 2018. — 604 b.
17. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Islom madaniyatini tiklash to'g'risida"gi Farmoni. — Toshkent, 1991.



18. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-4947-son Farmoni "Din-ma'rifat sohasida xizmat ko'rsatish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida". — Toshkent, 2017.

19. Toshkent islom universiteti. 25 yil: tarix va yutuqlar. — Toshkent: TIU nashriyoti, 2024. — 128 b.

20. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2022. — 464 b.

21. Xasanov N.R. Islom axloqi va ijtimoiy muammolar. — Andijon: AnDU nashriyoti, 2021. — 192 b.

22. Xolmatov G'.X. Hadis ilmi va uning zamonaviy ahamiyati. — Toshkent: Movarounnahr, 2016. — 344 b.